

**ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ  
ΩΣ ΠΗΓΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**  
Ανακοίνωση στο Πανελλαδικό Συνέδριο  
Αρχαιονομίας της Σάμου

### **Εισαγωγή**

Η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη που γνωρίζουν οι κοινωνίες μετά τη βιομηχανική επανάσταση βασίζεται στην ύπαρξη και λειτουργία επιχειρήσεων που παράγουν και διανέμουν κάθε είδους προϊόντα και υπηρεσίες.

Για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αναπτύχθηκαν μέχρι σήμερα και εξακολουθούν να αναπτύσσονται οι σύγχρονες κοινωνίες, είναι απαραίτητο να μελετήσουμε την ιστορία των επιχειρήσεων, η οποία μας διαφωτίζει για τους σκοπούς ίδρυσής τους, τον τρόπο λειτουργίας τους και την επίδραση που άσκησαν και ασκούν στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών.

Η οικονομική ιστορία και ειδικότερα ο κλάδος της ιστορίας των επιχειρήσεων, που αναπτύχθηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στη δεκαετία του '50 στην Ευρώπη, και πολύ πιο πρόσφατα στην Ελλάδα τη δεκαετία του '80, ανέλαβε να καλύψει το πεδίο της επιστημονικής έρευνας για το ρόλο της οικονομίας στην ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη μελέτη της ιστορίας των επιχειρήσεων αποτελεί η διάσωση και διατήρηση των τεκμηρίων εκείνων που προέρχονται από τις ίδιες τις επιχειρήσεις και περιέχουν πληροφορίες για την ίδρυση και λειτουργία τους και τις σχέσεις τους με την υπόλοιπη κοινωνία.

Στόχος της σημερινής μου εισήγησης είναι, αφενός μέσα από την μελέτη και την απαρίθμηση των ιδιαίτερωτων των αρχείων των επιχειρήσεων, και αφετέρου μέσα από μια σύντομη παρουσίαση ορισμένων πλευρών του μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενου στην Εθνική Τράπεζα αρχειακού προγράμματος διάσωσης, διατήρησης και διαχείρισης των ιστορικής σημασίας τεκμηρίων της Τράπεζας, να επισημάνει τις λύσεις που επιλέχθηκαν στην εφαρμογή του προγράμματος, αλλά ταυτόχρονα να καταγράψει και να οριοθετήσει τα προβλήματα και τα πιθανά αδιέξοδα που αντιμετωπίζουν ή θα αντιμετωπίσουν στο μέλλον ανάλογα αρχειακά προγράμματα σε επιχειρήσεις, ώστε να αναζητηθούν και συζητηθούν πιθανές εναλλακτικές λύσεις.

#### **Οι ιδιαιτερότητες των αρχείων των επιχειρήσεων**

Τα αρχεία διακρίνονται σε δύο κυρίως κατηγορίες, σε δημόσια και ιδιωτικά. Τα αρχεία των επιχειρήσεων έχουν την ιδιαιτερότητα ότι μπορεί να εντάσσονται είτε στα δημόσια είτε στα ιδιωτικά αρχεία. Μπορούν επίσης αρχικά να εντάσσονται στην κατηγορία των δημόσιων αρχείων και στη συνέχεια, με μια αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της επιχείρησης, να ιδιωτικοποιηθούν και να περιέλθουν στην κατηγορία των ιδιωτικών αρχείων, ή αντίθετα, ιδιωτικές επιχειρήσεις να κρατικοποιηθούν και τα αρχεία τους να περιέλθουν στην κατηγορία των δημόσιων αρχείων. Αυτή και μόνο η ιδιαιτερότητα θέτει μια σειρά από προβλήματα στη χάραξη της αρχειακής πολιτικής ως προς το ποιος έχει την ευθύνη για τη διάσωση, τη διατήρηση και τη διαχείριση των αρχείων αυτών.

Μία ακόμα δυσκολία στη διαχείριση των αρχείων των επιχειρήσεων δημιουργείται με τις συχνές συγχωνεύσεις τους. Η αλλαγή ιδιοκτησιακού καθεστώτος και η συγχώνευση μιας επιχείρησης σε μίαν άλλη έχει συχνά ως αποτέλεσμα:

1. Τη διατάραξη της αρχικής ταξινομικής τους διάρθρωσης
2. Τη μεταφορά των αρχείων μακριά από τον τόπο παραγωγής ή διατήρησης τους, που ήταν συνήθως η παλιά έδρα της επιχείρησης
3. Στην εγκατάλειψη και καταστροφή τους.

Εκείνο που χαρακτηρίζει επίσης τα αρχεία των επιχειρήσεων είναι:

1. Η ποικιλία των αρχείων που δημιουργούνται, η οποία ανταποκρίνεται στην ποικιλία των επιχειρήσεων που λειτουργούν και στο πλήθος των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγουν. Δεν υπάρχει σήμερα τομέας οικονομικής δραστηριότητας, προϊόν που παράγεται ή υπηρεσία που προσφέρεται, στα οποία να μη δραστηριοποιούνται αντίστοιχες επιχειρήσεις (γεωργικές, εμπορικές, βιομηχανικές, παροχής υπηρεσιών).

2. Το μεγάλο πλήθος των αρχείων των επιχειρήσεων, το οποίο θεωρητικά ισοδυναμεί με το σύνολο των επιχειρήσεων που έχουν ιδρυθεί και λειτουργήσει για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα και ανεξάρτητα αν αυτές είναι μικρές ή μεγάλες. Βέβαια το πλήθος των αρχείων των επιχειρήσεων που έχουμε να διαχειριστούμε, περιορίζεται από το ότι έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα ελάχιστα. Εάν όμως μελλοντικά πρόκειται να επέμβουμε και να καθορίσουμε τι πρέπει να διατηρείται, θα πρέπει να έχουμε λάβει σοβαρά υπόψη μας τόσο την ποικιλία των επιχειρήσεων όσο και το μεγάλο πλήθος τους.

3. Η χρονική περίοδος που καλύπτουν και που αντιστοιχεί στη χρονική διάρκεια λειτουργίας των επιχειρήσεων, η οποία μπορεί να κυμαίνεται από μερικά χρόνια μέχρι αιώνες.

4. Ο τεράστιος όγκος των τεκμηρίων που δημιουργούνται καθημερινά στο πλαίσιο λειτουργίας των ίδιων των επιχειρήσεων. Ο όγκος αυτός δημιουργεί ιδιαίτερες δυσκολίες στη διαχείρισή τους και ιδιαίτερα στον καθορισμό και εντοπισμό των ιστορικής σημασίας τεκμηρίων.

Από την απαρίθμηση των παραπάνω χαρακτηριστικών των αρχείων των επιχειρήσεων είναι νομίζω κάτι παραπάνω από οφθαλμοφανές πως θα ήταν ουτοπία να πιστέψουμε ότι θα ήταν δυνατό να διασωθεί το σύνολο των αρχείων των επιχειρήσεων. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι θα πρέπει να εκπονηθούν οι βασικές αρχές ενός αρχειακού προγράμματος διάσωσης των αρχείων των επιχειρήσεων, το οποίο θα δίνει κατευθύνσεις και κριτήρια που θα πρέπει να εφαρμοσθούν στις επιλογές που γίνονται για τη διάσωση και διατήρηση των αρχείων, ώστε να διατηρηθούν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες που χρειάζεται η έρευνα. Οι επιλογές αυτές θα πρέπει να γίνονται σε επίπεδο παραγωγικών κλάδων, σε επίπεδο επιχειρήσεων, αλλά και στο επίπεδο των σειρών (κατηγοριών) του παραγόμενου αρχειακού υλικού. Γύρω από το θέμα της επιλογής των αρχείων που πρέπει να διατηρηθούν και των εκκαθαρίσεων που απαιτούνται έχει αναπτυχθεί μεγάλη φιλολογία μέσα στη διεθνή αρχειακή κοινότητα. Άλλοι αρχειονόμοι κυρίως αξιολογούν τις αρχειακές σειρές και τους φακέλους που παράγουν οι υπηρεσίες τους για να καθορίσουν ποια τεκμήρια αξίζει να διατηρηθούν. Άλλοι πάλι θεωρούν ότι η αξιολόγηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται αφού μελετηθούν και αναλυθούν οι λειτουργίες των υπηρεσιών, ώστε τα αρχεία που θα διατηρηθούν να τεκμηριώνουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη λειτουργία του οργανισμού ή της επιχείρησης. Άλλοι θεωρούν ότι η επιλογή πρέπει να στηρίζεται περισσότερο στην αξιολόγηση της σημασίας του παραγωγού των τεκμηρίων παρά στην αξιολόγηση των πληροφοριών που περιέχουν τα τεκμήρια. Τέλος, ορισμένοι θεωρούν ότι πρέπει η επιλογή να στηρίζεται στην αξιολόγηση του πόσο συχνά χρησιμοποιείται ένα τεκμήριο.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε επιγραμματικά σε μια από τις τελευταίες μεθόδους που εφαρμόζεται στην επιλογή των αρχείων των επιχειρήσεων, στη μέθοδο της Minnesota Historical Society για τα αρχεία των επιχειρήσεων στην πολιτεία της Minnesota. Η μέθοδος αυτή, που αναπτύχθηκε γύρω στο 1996, δανείστηκε πολλά στοιχεία από τις θεωρίες που αναφέραμε και παρόλο που έχει αμφισβητηθεί από τους υπεύθυνους ορισμένων αρχειακών φορέων, θεωρούμε ότι έχει πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία τα οποία θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη στη χάραξη των αρχειακών μας προγραμμάτων για τα αρχεία των επιχειρήσεων. Η μέθοδος αυτή συνίσταται:

1. Στην οριοθέτηση της συλλεκτικής πολιτικής του αρχείου (γεωγραφική περιοχή που θα καλύπτει, χρονική περίοδο, είδος των επιχειρήσεων που θα περιλαμβάνει), ανάλυση των συλλογών.

2. Στον εντοπισμό των τεκμηρίων που αφορούν τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων σε άλλα αρχεία όπως π.χ. στα αρχεία του δημοσίου, στην αξιολόγηση της σημασίας των πληροφοριών που περιέχουν σε σχέση με αυτές που περιέχουν τα ίδια τα αρχεία των επιχειρήσεων. Για την αξιολόγηση των πληροφοριών που περιέχουν τα τεκμήρια μιας επιχείρησης σε σχέση με τις πληροφορίες που εντοπίζονται και εκτός του αρχείου της επιχείρησης πρέπει να χρησιμοποιηθούν οι γνώσεις των ερευνητών, άλλων αρχειονόμων, ιστορικών κλπ.

3. Στον καθορισμό κριτηρίων για την αξιολόγηση της σημασίας για την ανάπτυξη μιας περιοχής ή μιας χώρας:

- των διαφόρων οικονομικών τομέων δραστηριότητας,
- των διαφόρων επιχειρήσεων,
- των γεωγραφικών περιοχών
- των χρονολογικών περιόδων

Μετά την αξιολόγησή τους, την κατάταξή τους σε ομάδες μέγιστης, υψηλής, μεσαίας, χαμηλής και μηδαμινής σημασίας. (Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένα κριτήρια, όπως είναι το ύψος του ακαθάριστου εισοδήματος του κλάδου ή της επιχείρησης σε σχέση με τους άλλους κλάδους ή τις άλλες επιχειρήσεις, ο αριθμός των υπαλλήλων που απασχολούνται στον κλάδο ή στην επιχείρηση, ο αριθμός των επιχειρήσεων, πόσο ταυτίζεται η επιχείρηση με την περιοχή δραστηριότητάς της, το μέγεθος και η σημασία των τεκμηρίων, η ηλικία των επιχειρήσεων). Τα κριτήρια αυτά μπορούν να ισχύσουν τόσο για την αξιολόγηση των διαφόρων κλάδων των επιχειρήσεων μεταξύ τους, δηλαδή ποιός κλάδος έχει μεγαλύτερη αξία σε σχέση με άλλον, όσο και για την αξιολόγηση των ίδιων των επιχειρήσεων.

4. Στον καθορισμό λειτουργιών και τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο τεκμηριώνονται οι λειτουργίες αυτές.

5. Μετά την κατηγοριοποίηση των επιχειρήσεων ακολουθεί καθορισμός, για κάθε κατηγορία επιχειρήσεων, του εύρους των αρχειακών σειρών και των φακέλων που θα διατηρούνται, εάν διατηρούνται. Η μέθοδος καθορίζει πέντε επίπεδα:

- Το πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις με μηδαμινή αξία. Στο επίπεδο αυτό δεν θα διατηρηθεί κανένα τεκμήριο.
- Το δεύτερο επίπεδο περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις με χαμηλή αξία. Στο επίπεδο αυτό θα διατηρηθούν ελάχιστα στοιχεία που απλώς τεκμηριώνουν την ύπαρξη και τους σκοπούς της επιχείρησης, όπως είναι οι ετήσιοι απολογισμοί και οι δημοσιευμένες ιστορίες της επιχείρησης.
- Το τρίτο επίπεδο περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις μεσαίας σημασίας. Στο επίπεδο αυτό θα διατηρηθούν στοιχεία, όπως πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, πενταετή σχέδια ανάπτυξης, πληροφοριακά δελτία της επιχείρησης, στοιχεία για τους ιδρυτές της επιχείρησης, φωτογραφίες από τους ιδρυτές και τις εγκαταστάσεις, κ.ά.
- Το τέταρτο επίπεδο περιλαμβάνει επιχειρήσεις υψηλής σημασίας. Στο επίπεδο αυτό θα διατηρηθούν στοιχεία για την εσωτερική λειτουργία της επιχείρησης, όσο και τεκμήρια για τις σχέσεις της επιχείρησης με την υπόλοιπη κοινωνία. Η αλληλογραφία και φάκελοι υποθέσεων στην περίπτωση αυτή θα διατηρηθούν, όπως και μελέτες για τα προϊόντα που παράγει η επιχείρηση, έρευνες αγοράς, ετήσιες αναφορές για την παραγωγή, αναλύσεις των πωλήσεων, υλικό σχετικό με την εκπαίδευση του προσωπικού, αρχεία σχετικά με τους μετόχους.
- Το πέμπτο επίπεδο περιλαμβάνει επιχειρήσεις μέγιστης σημασίας. Στο επίπεδο αυτό θα διατηρηθούν τεκμήρια από όλες τις δραστηριότητες και σε βάθος, μέχρι επιπέδου τμήματος ή υπηρεσίας και όχι μόνο σε επίπεδο διοίκησης. Θα αναζητηθούν τα προσωπικά αρχεία των ιδρυτών. Να τονίσουμε ότι στην κατηγορία αυτή μπορεί να ανήκει μια επιχείρηση που συγκαταλέγεται σε οικονομικό κλάδο με χαμηλή αξιολόγηση για τον οποίο έχουμε προσδιορίσει ότι δεν συγκεντρώνουμε αρχεία ενώ αντίθετα μια επιχείρηση που βρίσκεται σε οικονομικό κλάδο πρώτης προτεραιότητας μπορεί να μη συγκαταλέγεται στις επιχειρήσεις για τις οποίες διατηρούμε αρχεία, καθώς στην αξιολόγηση των επιχειρήσεων βρίσκεται πολύ χαμηλά γιατί δεν είναι μεγάλη επιχείρηση με σημαντικό προσωπικό.

6. Επικαιροποίηση. Η ανάλυση των συλλογών θα πρέπει να επικαιροποιείται κάθε τρία με επτά χρόνια.

Με βάση όσα αναφέραμε παραπάνω, η Minnesota Historical Society προχώρησε στη μελέτη της οικονομίας της πολιτείας της Minnesota και οι επιχειρήσεις αξιολογήθηκαν, ανάλογα με τη θέση τους στην οικονομία της πολιτείας. Στη συνέχεια οι αρχειονόμοι της Minnesota άρχισαν να δέχονται τα αρχεία των επιχειρήσεων εκείνων που είχαν, σύμφωνα με το σύστημα αξιολόγησης που υιοθετήθηκε, κάποια αξία, ενώ απορρίπτονται τα αρχεία των επιχειρήσεων με μηδαμινή αξία. Η μέθοδος αυτή, που εντούτοις αμφισβητείται από ορισμένους αρχειονόμους, ερευνάται προσεκτικά από άλλους ευρωπαϊκούς αρχειακούς θεσμούς, όπως είναι το Business Records Centre of Glasgow University, και το Danish Business Archive in Aarhus.

#### **Φορείς διαχείρισης αρχείων επιχειρήσεων στην Ελλάδα**

Οι φορείς που διασώζουν και διατηρούν ιστορικά αρχεία επιχειρήσεων στην Ελλάδα σήμερα είναι:

1. Υπηρεσίες που έχουν δημιουργήσει οι ίδιες οι επιχειρήσεις στο πλαίσιο λειτουργίας τους. Πρόκειται κυρίως για μεγάλες επιχειρήσεις, τράπεζες και βιομηχανίες.
2. Ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια (Αρχείο Ρετσίνα στο ΚΝΕ/ ΕΙΕ)
3. Ιδρύματα μη κερδοσκοπικά, που έχουν σκοπό τους τη συλλογή αρχείων
4. Αρχεία Δήμων
5. Τα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

Οι φορείς που αναφέραμε, ενώ επιτελούν σημαντικό έργο στη διάσωση των ιστορικών αρχείων των επιχειρήσεων, δεν είναι σε θέση να λύσουν το πρόβλημα διάσωσης και διατήρησης του συνόλου των ιστορικών τεκμηρίων που δημιουργούνται από τις επιχειρήσεις όπως έγινε κατανοητό από αυτά που ήδη αναφέραμε. Η λύση απαιτεί την προσπάθεια χάραξης μιας ευέλικτης συνολικής αρχειακής πολιτικής, μέσα στην οποία θα εντάσσονται και τα αρχειακά προγράμματα που ήδη λειτουργούν.

Είναι σαφές ότι οι υπηρεσίες ιστορικών αρχείων που δημιουργούν οι ίδιες οι επιχειρήσεις μπορούν να ανταποκριθούν στο στόχο τους εφόσον συνήθως πρόκειται για μεγάλες επιχειρήσεις που διαθέτουν τους αναγκαίους πόρους, που είναι σημαντικοί, για την εκτέλεση της συγκεκριμένης αποστολής. Οι ίδιες οι επιχειρήσεις είναι σε θέση να ελέγξουν το περιεχόμενο των συλλογών τους, με την απαραίτητη συνδρομή και εξειδικευμένου αρχειονόμου, καθώς γνωρίζουν καλύτερα το περιεχόμενό τους. Καθορίζουν προτεραιότητες στο τι συλλέγουν, αξιολογούν σειρές τεκμηρίων και προχωρούν σε εκκαθαρίσεις. Έτσι, για παράδειγμα, το Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας έχει καθορίσει προτεραιότητες στη συλλεκτική του πολιτική. Πρώτη προτεραιότητα είναι η διάσωση και διατήρηση των ιστορικών τεκμηρίων της ίδιας της Εθνικής, των συγχωνευμένων με την Εθνική Τράπεζα τραπεζών, καθώς και τα προσωπικά αρχεία των στελεχών της. Δεύτερη προτεραιότητα είναι η διάσωση των αρχείων άλλων επιχειρήσεων που περιήλθαν στην κυριότητα της Τράπεζας. Στην περίπτωση αυτή οι εταιρείες αξιολογούνται με κριτήρια ανάλογα με αυτά που αναφέρθηκαν προηγουμένως στην περιγραφή της μεθόδου της Minnesota και διατηρούνται εκείνα που αξιολογήθηκαν ως πολύ σημαντικά (λαμβάνεται υπόψη το μέγεθος της επιχείρησης, το εύρος και

η μοναδικότητα των εργασιών της, η χρονική περίοδος δραστηριότητας, η γεωγραφική εμβέλεια της και η πληρότητα των τεκμηρίων). Με βάση τη μέθοδο αυτή το Ιστορικό Αρχείο συμπεριέλαβε στις συλλογές του το αρχείο της τυπογραφικής εταιρείας Ασιπώτη ΕΛΚΑ, της καπνοβιομηχανίας Καραβασιλή κ.ά. Αντίθετα έκρινε σκόπιμο να παραχωρήσει σε περιφερειακά Γενικά Αρχεία του Κράτους, ώστε να παραμείνει στη διάθεση των τοπικών κοινωνιών, αρχαιακό υλικό που είχε εγκαταλειφθεί σε εγκαταστάσεις επιχειρήσεων που περιήλθαν στην κυριότητα της όπως π.χ. το αρχαιακό υλικό του σταφιδεργοστασίου Δρούλια στο Αίγιο ή το αρχαιακό υλικό Γκλαβάνη στο Βόλο. Τελευταία προτεραιότητα για το Ιστορικό Αρχείο είναι η συγκέντρωση, σε αντίγραφα, τεκμηρίων που αφορούν την Εθνική Τράπεζα από άλλους φορείς, καθώς και σπάνια τεκμήρια που αφορούν γενικότερα την οικονομία της χώρας και τη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος.

Στο επίπεδο των εκκαθαρίσεων, το Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας εφαρμόζει από το 1963 συγκεκριμένη πολιτική που βασίζεται στην ύπαρξη πίνακα χρονικών ορίων τήρησης στοιχείων του αρχείου. Οι εκκαθαρίσεις που πραγματοποιούνται ακολουθούν γενικά τους κανόνες και τα πρότυπα που έχουν υιοθετηθεί διεθνώς, αν και σε γενικές γραμμές στην Εθνική Τράπεζα διατηρούμε περισσότερα στοιχεία από όσα διατηρούνται σε άλλες χώρες, και αυτό με το σκεπτικό ότι τα αρχαιακά προγράμματα στην Ελλάδα είναι πίσω και πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί στο τι μπορεί να έχει διασωθεί εκτός Ιστορικού Αρχείου Εθνικής, τόσο για πληροφορίες που αφορούν την ίδια τη δραστηριότητα της Τράπεζας όσο και για πληροφορίες που αφορούν τρίτους και υπάρχουν στα αρχεία της Τράπεζας. Ένα ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί στο σημείο αυτό είναι, εάν έχει πέσει στην αντίληψη μας να έχουμε καταστρέψει αρχεία που στη συνέχεια αναζητήσαμε οι ίδιοι ή οι πελάτες μας. Μέσα στα 25 χρόνια λειτουργίας του Αρχείου κάτι τέτοιο δεν έχει προκύψει, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορεί να προκύψει στο μέλλον, υποψιαζόμαστε όμως ότι και στην περίπτωση αυτή θα είναι περιθωριακής σημασίας. Αντίθετα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υπάρχει ένα σημαντικό σε όγκο αρχαιακό υλικό για το οποίο κανείς δεν έχει δείξει μέχρι σήμερα ενδιαφέρον να το μελετήσει. Στην περίπτωση αυτή πρέπει κάποια στιγμή να προχωρήσουμε σε επανεκτίμηση των εκκαθαρίσεων και να εκκαθαρίσουμε το Ιστορικό Αρχείο από τις σειρές που δεν παρουσίασαν ενδιαφέρον για τους ερευνητές. Ακόμα θα πρέπει να εξετάσουμε την πιθανότητα καταστροφής ορισμένων πρωτότυπων τεκμηρίων και διατήρηση των αντιγράφων τους σε άλλο υπόστρωμα (π.χ. μικροφίλμ) ώστε να εξοικονομήσουμε χώρο.

Να επισημάνουμε τέλος, ότι οι αρχειονόμοι πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στον τομέα των εκκαθαρίσεων για πολλούς λόγους. Θα αναφέρω ενδεικτικά δύο.

Ο πρώτος είναι ότι πέρα από τις συνηθισμένες αρχαιακές σειρές που συναντά κανείς σε μια επιχείρηση, όπως είναι μια τράπεζα, είναι ενδεχόμενο να βρεθεί μπροστά σε τεκμήρια που δεν εμπήκουν στις συνηθισμένες κατηγορίες αλλά είναι καθοριστικής σημασίας.

**Παράδειγμα 1<sup>ο</sup>.** Στη διάρκεια του Πρώτου αλλά και του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στο πλαίσιο των Τεχνικών Υπηρεσιών της Εθνικής Τράπεζας λειτούργησε ομάδα που εκτόνησε μελέτες για την κατασκευή συγκεκριμένων υδροηλεκτρικών

έργων. Οι μελέτες αυτές διασώζονται σήμερα μαζί με τα σχέδια. Το αρχαιακό υλικό αποτελεί ένα πολύ μικρό κομμάτι των αρχείων των Τεχνικών Υπηρεσιών που έχουν ως αποστολή την κατασκευή, επισκευή και μεταρρύθμιση των κτηρίων που χρησιμοποιεί η Εθνική Τράπεζα για τα καταστήματά της.

**Παράδειγμα 2<sup>ο</sup>.** Στη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου 1940-1941 η Εθνική Τράπεζα διαχειρίστηκε τον αμερικανικό έρανο για την περίθαλψη των παθόντων. Οι φάκελοι μας δίνουν ενδιαφέροντα στοιχεία για το ύψος της βοήθειας, την κατανομή της στο χώρο, και για τις οικογένειες που ενισχύθηκαν.

Δεύτερος λόγος είναι ότι υπάρχουν αρχαιακές σειρές, ιδιαίτερα στα αρχεία των τραπεζών, που περιέχουν συνοπτικά ή συγκεντρωτικά στοιχεία για άλλες επιχειρήσεις όπως απολογισμοί, καταστατικά, μελέτες, κ.ά. Τα τεκμήρια αυτά βρίσκονται στις σειρές των αρχείων των νομικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών βιομηχανικής πίστης. Οι εν λόγω υπηρεσίες συγκεντρώνουν στοιχεία για τις επιχειρήσεις που πρόκειται να χρηματοδοτήσει η Τράπεζα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι αυτή χρηματοδοτεί σωστά τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Σήμερα πρέπει να ομολογήσουμε ότι οι περισσότεροι πελάτες του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας συμβουλευόμαστε τις σειρές αυτές. Για να επανέλθουμε στα κριτήρια της Minnesota, πρέπει να διερευνήσουμε σε ποιο βαθμό το περιεχόμενο αυτών των αρχαιακών σειρών καλύπτει τις ανάγκες των ερευνητών και να συμφωνήσουμε με τους αρχειονόμους της Minnesota ότι μια μεγάλη κατηγορία επιχειρήσεων μεσαίας σημασίας δεν χρειάζεται μεγαλύτερη τεκμηρίωση. Τα στοιχεία αυτών των φακέλων καλύπτουν τα στοιχεία του επιπέδου τέσσερα ή τρία της μεθόδου αξιολόγησης που αναφέραμε.

Όμως, η χρονική διάρκεια που θα κρατήσει το αρχαιακό πρόγραμμα μιας επιχείρησης, δυστυχώς εξαρτάται από την οικονομική πορεία της ίδιας. Εάν η επιχείρηση κάποια στιγμή αντιμετωπίσει οικονομικό πρόβλημα, οι περικοπές θα περιλάβουν και τα αρχαιακά προγράμματα. Στην περίπτωση μάλιστα πτώχευσής της, το αρχείο κινδυνεύει να χαθεί για πάντα μαζί με την επιχείρηση. Στη μέχρι σήμερα πορεία της Εθνικής Τράπεζας δεν έχουμε αντιμετωπίσει το ενδεχόμενο να κλείσει η επιχείρηση αλλά έχουμε ζήσει χρονικές περιόδους περικοπών. Ωστόσο το τι θα γίνει μακροπρόθεσμα, κανείς δεν μπορεί να το προβλέψει.

Η λύση οργάνωσης αρχαιακών υπηρεσιών σε όλες τις επιχειρήσεις είναι ανέφικτη για τη μεγάλη πλειοψηφία τους, γιατί το κόστος είναι απαγορευτικό. Ποιος θα αναλάβει να διασώσει τα αρχεία επιχειρήσεων οικονομικών κλάδων με μικρότερη σημασία στην οικονομία μιας κοινωνίας, ή ακόμα τα αρχεία μικρών επιχειρήσεων σημαντικών οικονομικών κλάδων;

Προβληματισμοί μπορούν επίσης να διατυπωθούν για τη βιωσιμότητα των ιδρυμάτων που συλλέγουν ή έχουν συλλέξει περιστασιακά αρχεία επιχειρήσεων. Το κόστος διαχείρισης πολύ σύντομα θα δοκιμάσει τις αντοχές τους, εάν δεν τις έχει ήδη υπερβεί.

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελούν τα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην αρμοδιότητα των οποίων ανήκουν οι δημόσιες επιχειρήσεις και η εποπτεία των ιδιωτικών αρχείων. Τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, ως δημόσια υπηρεσία, σε αντίθεση με τους ιδιωτικούς φορείς, έχουν μεγάλες πιθανότητες να αντέξουν στο χρόνο, αφού η κατάργηση του κράτους δεν φαίνεται προς το παρόν στον ορίζοντα. Όμως και αυτά είναι αμφίβολο αν έχουν και αν θα έχουν και στο μέλλον τη δυνατότητα να αναλάβουν τη

---

διαχείριση σημαντικού τμήματος των αρχείων των επιχειρήσεων. Η κυριότερη συνεισφορά τους θα συνίστατο, κατά τη γνώμη μας, στο συντονισμό των προσπαθειών για τη χάραξη μιας αρχειακής πολιτικής στον τομέα αυτό, ανάλογης με τη μέθοδο της Minnesota, ώστε η όποια διάσωση αρχείων επιχειρήσεων να γίνεται με ορθολογικό τρόπο.

Τελειώνοντας, πιστεύουμε ότι είναι καιρός, παράλληλα με την καθημερινή μας εργασία, διάσωσης, εκκαθάρισης, ταξινόμησης και ευρετηρίασης του αρχειακού πλούτου που ο καθένας μας φυλάσσει στη δική του αρχειακή υπηρεσία, να προχωρήσουμε σε ευρύτερους σχεδιασμούς, στη χάραξη ενός αρχειακού προγράμματος με βάθος χρόνου. Διαφορετικά παραμένουμε απλοί παρατηρητές σε μια επιλογή που ενεργείται ανεξάρτητα από εμάς και η οποία καθορίζεται από κριτήρια όπως είναι π.χ. το κόστος, το μέγεθος μιας επιχείρησης, η ευαισθησία της διοίκησής της στη διατήρηση της ιστορίας της, και δεν αποβλέπει στη θεραπεία των ερευνητικών αναγκών. Η οικονομική ιστορία πρέπει να είναι σε θέση να τεκμηριώσει ποιοι παράγοντες καθόρισαν την επιτυχία ορισμένων επιχειρήσεων, καθώς και την αποτυχία άλλων. Η οικονομική ιστορία πρέπει επίσης να έχει στη διάθεσή της στοιχεία για την επίδραση που άσκησαν τόσο οι επιτυχημένες επιχειρήσεις, όσο και οι αποτυχημένες, στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας.

Μήπως έφτασε η στιγμή να σκεφθούμε αν θα υπήρχε η δυνατότητα η διάσωση των αρχείων να γίνει σε συνεργασία με τους φορείς των επιχειρηματικών κλάδων όπως είναι η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών, κ.ά.;

Μήπως οι φορείς αυτοί θα μπορούσαν να αναλάβουν τη δημιουργία και λειτουργία Ιστορικών Αρχείων που να συγκεντρώνουν και να διαχειρίζονται σε επίπεδο κλάδων ή τομέων της οικονομίας το ιστορικό αρχειακό υλικό των επιχειρήσεων, ώστε η διάσωσή τους να μην εξαρτάται από τη βιωσιμότητα των ιδίων των επιχειρήσεων και τη δυνατότητα να διατηρούν ιστορικό αρχείο; Πιστεύουμε ότι οι φορείς των επιχειρηματικών κλάδων θα μπορούσαν να επωμιστούν το κόστος λειτουργίας τέτοιων αρχειακών υπηρεσιών, εάν κατάφεραν να πείσουν το σύνολο των επιχειρήσεων του κλάδου να συμβάλει οικονομικά, ανάλογα με το μέγεθός τους. Το κόστος λειτουργίας αρχειακών υπηρεσιών, εάν επιμεριστεί σε όλες τις επιχειρήσεις, θα είναι μικρό και αντιμετώπισιμο.

**Νίκος Παντελάκης**

Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας

#### **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

1. Mark A. Greene and Todd J. Daniels-Howell, «Documentation with an Attitude: A Pragmatist's Guide to the Selection and Acquisition of Modern Business Records», *The Records of American Business*, 1997, σ. 161.
2. S.G.H. Freeth, «Dealing with Business Depositors: The Guildhall Library experience», *Journal of the Society of Archivists*, τ. 17, αρ. 2, Οκτώβριος 1996.
3. S.G.H. Freeth, «Business Archives at Guildhall Library: New developments», *Journal of the Society of Archivists*, τ. 21, αρ. 2, October 2000.
4. Chris Jansen, «The role of the Archive Administration in private enterprise», *Janus*, International Council on Archives, 1992.
5. F. Gerald Ham, *Selecting and Appraising Archives and Manuscripts*, Σικάγο, Society of American Archivists, 1993.